

Forgách Hajnalka

**Valerii Maximi *Dictorum factorumque memorabilium exempla...*
című kötete az Országgyűlési Könyvtár
Ghyczy-gyűjteményében**

Ghyczy Ignác (1799–1870) könyvgyűjtő, országgyűlési képviselő rendkívül színes és összetett, nyelvileg és tematikailag egyaránt gazdag, több nemzedéken át gyarapított, 18–19. századi könyv- és hírlapgyűjteményt hozott létre, amelyet gyermekei 1872-ben a Képviselőházi Könyvtárnak adományoztak. A Képviselőház Könyvtári Bizottságának 1873. június 30-i jelentése az alábbiakat fogalmazta meg Ghyczy Ignác gyűjteményének összetételével, gazdagságával kapcsolatban: „[...] a fennevezett könyvtár ugyan számos különböző szakot illető, de mindegyikben nagybecsű munkákat tartalmaz. Kiterjed a politikai, jogi, államtudományi, történeti, földrajzi, utazási, gazdagsági, hadi, theologiai és ó-classikai irodalomra; továbbá a szépirodalomra is, s gazdag, kivált a hazai történet és politikát illető könyvekben. Kiemelendők ezek közt a ritkán és nehezen teljesen megszerezhető nagy munkák [...]”.¹ A Ghyczy-gyűjteményből származó, alábbiakban bemutatandó kötet azért figyelemre méltó, mert nemcsak Ghyczy alapos, ókori klasszikusokra kiterjedő műveltségére és nemcsak a köznemesi családi könyvgyűjtemény gazdaságára szolgáltat bizonyítékot, hanem azt a tényt is alátámasztja, hogy a gyűjteményben eddig feltáratlan könyvtártöredékek találhatók, amelyek egészen a 16. századig nyúlnak vissza, és kora újkori művelődéstörténeti kérdésekre adhatnak választ.

Valerius Maximus (Kr. u. 1. század) *Dictorum factorumque...* című fő műve, az „Emlékezetes tettek és mondások kilenc könyve” kompilációval létrehozott retorikai gyűjtemény. A szórakoztatás mellett példatárul szolgált a rétoriskolák számára. „[...] különböző erényekhez és bűnökhöz kapcsolódóan rengeteg anekdotát sorakoztat fel abból a célból, hogy a szónokok beszédeik elkészítéséhez megfelelő példatárral rendelkezzenek”.² A nagy hatással bíró műből már az ókori római szerzők (idősebb Plinius, Gellius, Lactantius) is szívesen merítettek, a középkorban kifejezetten népszerű volt.³ Itáliai humanisták (Petrarca, Galeotto Marzio) is forrásul használták.⁴

Az Országgyűlési Könyvtár Ghyczy-gyűjteményében őrzött, alább ismertető kötet legkorábbi ismert lehetséges tulajdonosai – mind a wittenbergi peregrinus

¹ HORVÁTH, PULSZKY 1873, 26.

² HAVAS 1994, 327.

³ ADAMIK 2009, 431.

⁴ *A magyar irodalom története I*, 1964, 248–249.

Casparus Wagner (?–1599?), mind pedig Entshelyi Vencel, a győri gimnázium pálos szerzetes tanára – számára fontos segédanyag lehetett az egyházi tanulmányaik során a retorika kötelezően elsajátítandó tantárgyához.

Casparus Wagner wittenbergi diák számára azért volt ezenkívül jelentős a Valerius Maximus-kötet, mert az ő idejében az ókor történetéből származó exemplum kedvelt műfaj volt. Miskolci Csulyak István például szintén szívesen hivatkozott Valerius Maximusra.⁵ Szepsi Csombor Márton *Vdvári schola...* című, gazdag exemplum-anyagot felvonultató intelmegyűjteménye is klasszikus és humanista exemplum-gyűjteményekre – például Valerius Maximusra – épített. Szepsi Csombor műve egyaránt szolgálta az erkölcsi építést és a retorikai képzést.⁶ Caspar Wagner egyéni érdeklődésén túlmenően, Oláh Róbert tanulmánya arra a Kárpát-medencei olvasmánytörténeti folyamatra hívja fel a figyelmet, hogy a 16. században az olvasmányok tematikájában laicizálódás volt megfigyelhető⁷, ami szintén indokolja az antik szerző jelenlétét Wagner könyvtárában.

A 18. században élt Entshelyi Vencel pálos szerzetes-tanár számára azért lehetett még releváns és ismert szerző Valerius Maximus, mert a késő középkori egyházi beszédekben (Temesvári Pelbárt, Laskai Osvát) sokat idézték. Cicero, Seneca és Arisztotelész mellett a leggyakrabban idézett antik szerzők közé tartozott.⁸

Tágabb összefüggésben szemlélve, a pálos szerzetesrend, amelyhez Entshelyi Vencel is tartozott, a középkortól kezdve nagy gondot fordított a kolostori könyvtári könyvek megőrzésére és gyarapítására. Az ősi pálos monostorok (Budaszentlőrinc, Márianosztra, Bécsújhely, Nagyvázsony, Felsőelefánt, Sátoraljaújhely, Sajólád, Lepoglava) gazdag könyvtárral rendelkeztek. Minden pálos kolostori könyvtárban elérhetőek voltak a hivatalos dokumentumokon (rendi konstitúciók, regula, nagykáptalani jegyzőkönyvek másolatai, szerzetesek életrajzi adatait tartalmazó könyvek, historia domusok, rendi krónikák), a liturgikus műveken (misalék, breviáriumok, szertartáskönyvek, szerzetesi énekes- és imakönyvek, zsolozsmás könyvek) és a teológiai irodalmon (Biblia, szentírásmagyarázat, prédikációs gyűjtemények, egyházjogi művek, ájtatos irodalom) túl a szabad művészetek elsajátításához nélkülözhetetlen könyvek is.⁹

A pálos kolostorok közül „magasabb szintű iskolázás csak Budaszentlőrincen folyt a 15. század második felétől.”¹⁰ Ez a kolostor el tudta látni a többi pálos kolostor könyvszükségleteit is. A pálos kolostori könyvtárak 16–17. századi történetéről viszonylag keveset tudunk. Rendházaik könyvállományának jelentős része elpusztult a 16. században. A katolikus iskolarendszer kiépítésében és az egyházi oktatásban szerepet vállaló szerzetesrendek a török kiűzését követő idő-

⁵ OLÁH 2022, 105.

⁶ *A magyar irodalom története II*, 1964, 83.

⁷ OLÁH 2024, 395.

⁸ KISS 2008, 213.

⁹ KISBÁN [2021], 153–154.

¹⁰ MADAS 1998, 40.

szaktól kezdve folyamatosan gondot fordítottak rendházaik könyvtára számára a könyvek beszerzésére, a könyvállomány újjáépítésére.¹¹

A pálos szerzetesek késő középkori olvasmányműveltségével, könyvkultúrájával, valamint a pálos szerzetesi könyvtárak 14–16. századi összetételével Sarbak Gábor vet számot, kiemelve a katalógusokból kinyerhető források szűkösségét.¹² Knapp Évának a máriavölgyi pálos kolostori könyvtár 18. századi állapotát rekonstruáló tanulmánya megállapítja, hogy 1772-ben a legnagyobb arányban a prédikációirodalom és az aszketikus művek voltak jelen a gyűjteményben.¹³ Felhívja a figyelmet a „Humanistae” és a „Philosophi” szakok 1773 (ez volt Entshelyi Vencel possessorbejegyzésének éve is) és 1786 közötti jelentős mértékű gyarapodására¹⁴. A folyamat a világi témájú művek könyvtári gyarapodására enged következtetni, hiszen a „Humanistae” szakban az oktatási célokat szolgáló antik klasszikus irodalom, a humanista szerzők művei, illetve retorikai alapművek kaptak helyet.¹⁵ Ebbe a kategóriába sorolható Valerius Maximus műve is.

Entshelyi Vencelre azonban nemcsak pálos szerzetesként, hanem győri gimnáziumi tanár-könyvtulajdonosként is tekinthetünk. Ebben az esetben Dóbék Ágnes tanulmánya vezethet bennünket tovább, amely a 18. század végi és 19. század eleji győri könyvtártörténetet és olvasmánytörténetet tárgyalja. Megállapítása szerint a 18. század végén gyarapodnak a világi témájú művek a győri egyházi személyek hagyatékában. Ennek okaként az erősödő laicizálódást tünteti fel.¹⁶ Megállapítja azt is, hogy a 18. század végén több egyházi könyvtár létezett Győrben, ám ezek szűkebb réteget szolgáltak ki. A Győrben működő szerzetesrendek közül több is tartott fenn könyvtárat. A legnagyobb gyűjteménnyel a szeminárium könyvtára rendelkezett.¹⁷

Ghyczy Ignác, a kötet legkésőbbi ismert tulajdonosa, a Győri Királyi Jogakadémia hallgatója volt. 1812–1813 között a bölcsészeti, majd 1814–1815 között a jogi fakultáson folytatta tanulmányait.¹⁸ A bölcsészeti fakultás (facultas philosophica) célja a II. Ratio Educationis idején a jogi, orvosi, illetve hittani fakultásra történő előkészítés¹⁹, valamint a magasabb fokú továbbképzés és az önálló pályákra való felkészítés²⁰ volt. A II. Ratio Educationis bevezetését követően – tehát Ghyczy Ignác tanulmányai idején – a bölcsészeti karon a következő tárgyakat oktatták: elméleti bölcsélettan (logica, metaphysica), Magyarország oknyomozó története, tiszta mathézis geodéziával, elméleti és kísérleti természettan, elméleti

¹¹ MONOK 1998, 92–93.

¹² SARBAK 2001, 116.

¹³ KNAPP 1992, 204.

¹⁴ KNAPP 1992, 205.

¹⁵ KNAPP 1992, 211–212.

¹⁶ DÓBÉK 2019, 197–198.

¹⁷ DÓBÉK 2019, 200.

¹⁸ JUHÁSZ 2017, 248.

¹⁹ JUHÁSZ 2017, 16.

²⁰ *A győri jogászképzés évszázadai*, 2011, 28.

és gyakorlati bölselettan, alkalmazott mathézis (geometria, vízműtan, építéstan), egyetemes történet, mezőgazdaságtan (természetrajzzal), hittan, valamint rendkívüli tárgyként a görög nyelv. A jogi karon természetjogot, egyetemes-, nép- és magyar közjogot, Magyarország és az örökös tartományok statisztikáját, bányajogot, magyar magán- és büntetőjogot, politikai és kamarai tudományokat, váltó- és kereskedelmi jogot, tisztí írásmódot oktattak. A magyar nyelvet mindkét karon tanították.²¹ Ghyczy Ignácnak a Valerius Maximus-kötet kiváló tankönyvként, segédkönyvként, példatárként szolgálhatott elméleti bölseletteni tanulmányaihoz. Ghyczy Ignác öccséről, Ghyczy Kálmánról tudjuk, hogy diákéveiben az antik szerzők nagy hatást gyakoroltak rá. „Eszményeit, ideáljait az ókorból merítette”,²² ami precíz jogi gondolkodásmódjában, logikus érvelésében, valamint az antik retorikai szabályok figyelembevételével megszerkesztett beszédeiben érhető tetten. A mű és szerzője a későbbiekben is igen fontos lehetett Ghyczy Ignác számára, mivel könyvtárában megtalálható a *Valerii Maximi Dictorum factorumque...* 1783-as, zweibrückeni, javított kiadása²³, valamint az 1836–1837-ben Párizsban megjelent, kétkötetes *Valerii Maximi opera*²⁴ is. Egyik kötetben sincsenek sem possessorbejegyzések, sem pedig margináliák.

A kötet egykori tulajdonosai

1. Casparus Wagner

A kötet legkorábbi ismert tulajdonosa feltehetően Casparus Wagner (Caspar Wagner, Kaspar Wagner, Wagner Novizoliensis) besztercebányai származású wittenbergi diák volt.²⁵ Besztercebányán (Zólyom) született 1550 körül.²⁶ A possessorbejegyzés az 1. ábrán látható.

Az *Epithalamion...* című alkalmi vers szerzője,²⁷ amelyet Thomas Wranka és felesége, Dorothea Brancz számára írt.²⁸ A mű könyvtárakban fellelhető példánya-it Wagner különböző személyeknek szóló ajánlásokkal látta el. A dedikációk révén a szerző eddig kevéssé ismert kapcsolatrendszere bontakozik ki.

²¹ JUHÁSZ 2017, 15–16.

²² SZIGETI 2012, 24.

²³ OGYK raktári jelzet: A3/711

²⁴ OGYK raktári jelzet: A3/345:32-33

²⁵ [s. n.], *Wagner Gáspár* = SZINNYEI 1914, 1379; [s. n.], *Casparus Wagner* = KUZMÍK 1976, 803; [s. n.], *Wagner Gašpar* = ERCÉ, 1942, 533.

²⁶ RMSz 891.

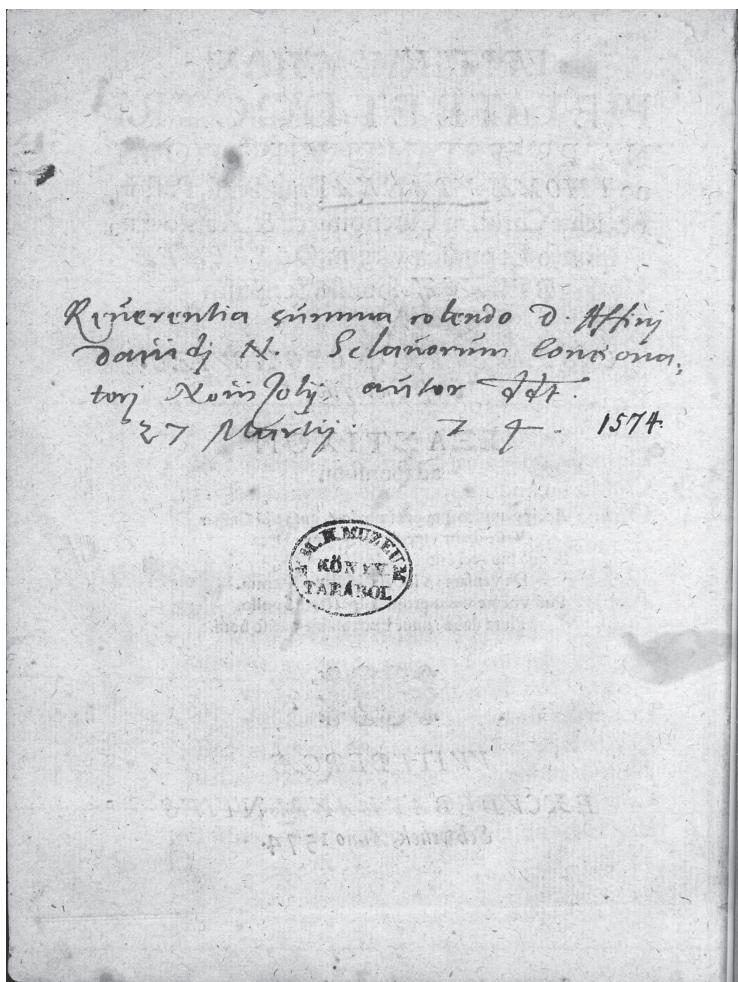
²⁷ WAGNER 1574.

²⁸ [s. n.], *Wagner, Gašpar = Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*, 1994, 333; RMSz 891.

1. ábra. Posszorbejegyzések Valerii Maximi Dictorum factorumque memorabilium exempla... című kötetének címlap rectóján (Országgyűlési Könyvtár; A3/1285)

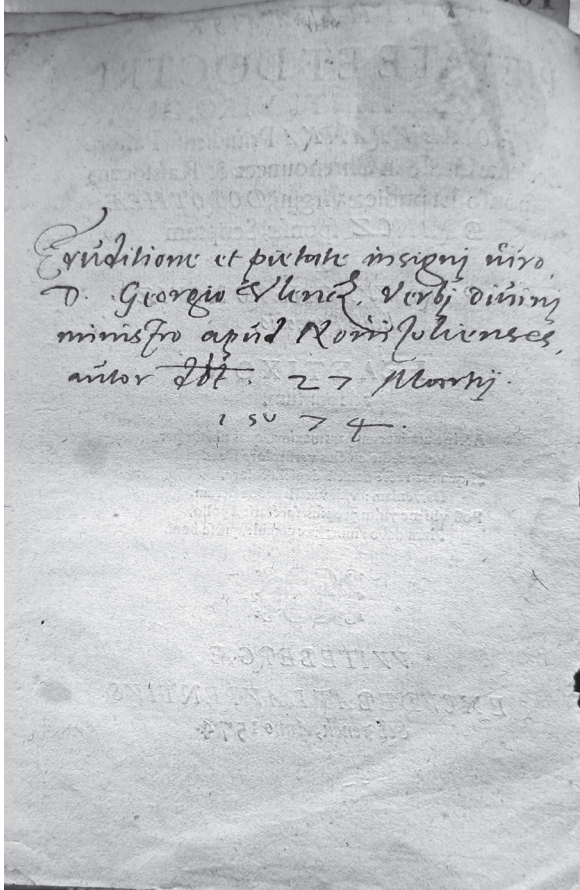
A kiadványnak az Országos Széchényi Könyvtárban található példányát Wagner a címlapverzón olvasható possessorbejegyzés tanúsága szerint „d. Affini Davidii N. Sclavorum concionatorj Novizolij” részére ajándékozta 1574. március 27-én.²⁹ (2. ábra) A személy pontos kilétét a kutatás ezen szakaszában egyelőre nem sikerült meghatározni.

2. ábra. Caspar Wagner szerzői bejegyzése az Epithalamion... címlapjának verzóján (OSZK RNYT RMK III. 641)

²⁹ WAGNER 1574, címlap verző (OSZK RNYT RMK III. 641)

A kiadvány Teleki Tékában található példányát a szerző „Georgius Vlenck verbi divini minister apud Novizolienses” részére ajándékozta 1574. március 27-én.³⁰ (3. ábra) A megajándékozott személy feltehetően Georgius Vlencz, aki Wagnerhez hasonlóan Besztercebányán született, és szintén a Wittenbergi Egyetem hallgatója volt: 1566. július 11-én iratkozott be az egyetemre.³¹ 1569 és 1574 között a besztercebányai evangélikus gimnázium tanítója volt.³² 1572-től diakónusként is szolgált Besztercebányán.

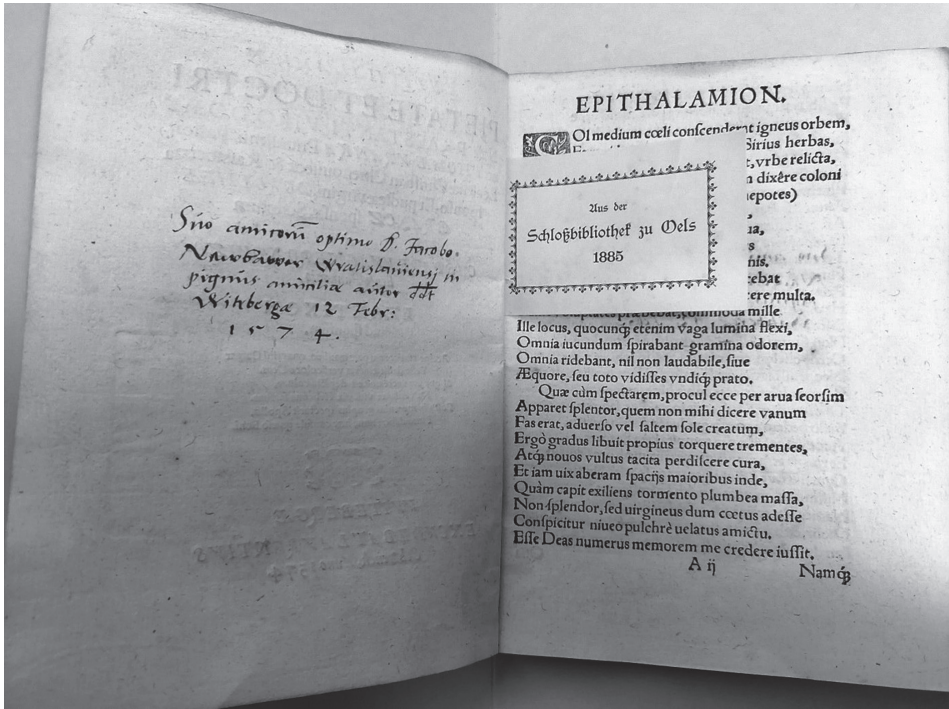
3. ábra. Caspar Wagner szerző bejegyzése *Epithalamion...* címlapjának verzóján (Teleki-Bolyai Könyvtár Marosvásárhely, Bo-3501 coll. 7.)

³⁰ *Catalogus librorum... Tom. II.*, 2001, 207; Szögi 2011, 275; ROSENAUER 1876, 28; CSEPREGI 2016, 452.

³¹ Szögi 2011, 275.

³² ROSENAUER 1876, 28.

A drezdai Szász Állami és Egyetemi Könyvtárban (SLUB) található példány is tartalmaz ajánlást a szerzőtől, amely szintén a kötet címlapjának verzóján olvasható: „Suo amicorum optimo D. Jacobo Newbawer Wratislaviensi in pignus amicitiae autor d[ono] d[edi]t. Witebergae 12 Febr[uarii] 1574.” (4. ábra) Jacob Newbawer Wratislaviensis minden valószínűség szerint azonos „Jacobus Neugebauer Wratislaviensis.”-nel, akiről tudjuk, hogy 1573. július 15-én iratkozott be a Wittenbergi Egyetemre³³, tehát Caspar Wagner találkozhatott vele ott. Neugebauer 1574-ben wittenbergi tanulóként két évre ösztöndíjat kapott.³⁴ A Wagner és Neugebauer közötti idő- és térbeli kapcsolatot az is erősíti, hogy a Jacob Neugebauer származását jelölő utónév (Wratislaviensis.) ugyanarra a Boroszló nevű városra utal, ahol Caspar Wagner a Valerius Maximus-kötet possessorbejegyzését 1570-ben készítette („Vratis”).

4. ábra. Caspar Wagner szerző bejegyzése Epithalamion... címlapjának verzóján (SLUB Lit.Lat.rec.A.394,13.m)

³³ *Album Academiae Vitebergensis...* Volumen secundum, 1894, 238.

³⁴ BREZNYIK 1883, 329.

Az *Epithalamion*-kötetek címlapjának verzóján található tulajdonbejegyzések írásképe hasonlóságot mutat a Ghyczy-kötetben olvasható bejegyzéssel. A Besztercebánya latin nevének *Epithalamion*okban található névalakjai („Novizolij”, „Novizolienses”) összekötik a megajándékozott személyeket a besztercebányai Caspar Wagner szerzővel, aki „*Caspar[is] [...] Wagner Novizo[liensis]*”-ként jegyezte be nevét a Ghyczy-gyűjteményben megtalálható kötetbe. A bejegyzéseket olvasva egy eddig kevésbé ismert, a Wittenbergi Egyetemet megjárta, besztercebányai értelmiségi-lelkészi kör rajzolódik ki.

Kevés adattal rendelkezünk a besztercebányai könyvtárakról a 16. században, a tulajdonosi bejegyzés keletkezésének idején. A legnagyobb könyvtárral a külföldi egyetemeket megjárta Rafael Steger és Hans Dernschwam rendelkezett.³⁵ Valerius Maximus igen elterjedt volt a besztercebányai könyvtárakban. Szerepel a besztercebányai iskolába adott könyvek jegyzékében³⁶ is.

A „Caspar Wagner” mindazonáltal igen gyakori név. Teljes bizonyosságot nehezen szerezhethünk a név mögött rejtőző személy kilétéről. Magánkönyvtulajdonosok esetében ugyanis különösen bonyolult a konkrét személy azonosítása: gyakran csak életrajzi lexikonok és levéltári források felhasználásával sikerülhet, vagy még úgy sem.³⁷

2. Entshelyi Vencel

Az ismertetett kötet későbbi tulajdonosa, Entshelyi Vencel (Entshelyi Venczel, Encsely Vencel, Encsély Vencel, Encseli Venczel, Wenceslaus Entshelyi), a felszlatott pálos rend szerzetese volt.³⁸ Possessorbejegyzése szintén az 1. ábrán látható. A tanulmányi reformok után több pálos szerzetest alkalmaztak a nyilvános iskolákban.³⁹ Entshelyi Vencel a győri gimnázium tanáraként működött. Neve a nyilvános tanárok névsorában szerepel a pálos rend eltörlésekor (1786) élt rendtagokról szóló kimutatásban.⁴⁰ Teológiát tanított Győrött.⁴¹ A *Catalogus Paulinorum ad 1786* című kézirat Entshelyi nevét azon huszonhét pálos szerzetes között sorolja fel, akik „valószínűleg az erdélyi kolostorokban tartózkodtak vagy valami küldetésben voltak távol a magyar hazától [...]”⁴²

A jezsuiták akadémiaja a Győri Királyi Jogakadémia elődjének tekinthető. Az intézmény 1773-tól püspöki irányítás alatt állt. Mária Terézia 1773. október 8-án rendeletet bocsátott ki, amelyben felszólította a püspököket, hogy „azokon a he-

³⁵ ČIČAJ 1993, 25.

³⁶ *A bányavárosok olvassmányai...* 2003, 13.

³⁷ RAUTENBERG, SCHNEIDER 2018, 105.

³⁸ *K. Gymnasium zu Raab*, 1786, 433.

³⁹ KISBÁN [2021], 315. Vö. KISBÁN 1939, 305.

⁴⁰ KISBÁN [2021], 439. Vö. BAKK I., BAKK E., 2014, 510. Vö. [s. n.], „pálos rend eltörlése”.

⁴¹ KISBÁN [2021], 439.

⁴² CSÁSZÁR 1901b, 420. Vö. CSÁSZÁR 1901a, 33.

lyeken, ahol eddig jezsuiták látták el a feladatokat, oda alkalmas papi embereket alkalmazzanak tanároknak.”⁴³ Így kerülhetett itt katedrára Entshelyi Vencel is. 1773 és 1776 között a győri püspök nevezte ki a tanárokat a győri akadémiára.⁴⁴ Az intézmény nagymértékű átalakítása Mária Terézia 1776. augusztusi rendeletével valósult meg. A Ratio Educationis az ország egyik legjelentősebb jogakadémiájává fejlesztette az egykori győri jezsuita akadémiát, amely mellett gimnázium is működött.⁴⁵

Entshelyi Vencel 50 pontból álló liber gradualisát megtaláljuk Louis Abelly *Sacerdos Christianus seu Manuductio ad vitam sacerdotalem pie instituendam...* (Tyrnaviae [Nagyszombat], Typ. Acad., 1747) című kötetébe kötve. Abelly művének 1774-es kiadása Magyarországon több könyvtárban megtalálható, de Entshelyi Vencel vele egybekötött téziszfüzete az adatbázisok tanúsága szerint csak az OSZK-s példányban érhető el (5. és 6. ábra). A tézist 1772-ben védte meg nyilvánosan Nagyszombatban.⁴⁶

Kisbán Emil azon pálos szerzetes írók és költők között (Balogh Zsigmond, Horváth Gergely, Szentgyörgyi Gellért, Bossányi Imre, Simon Máté, Nagy Vince) sorolja fel Entshelyi Vencel nevét, akik nemcsak a magyar, hanem a latin nyelvű verselés terén is érdemeket szereztek.⁴⁷

Entshelyi Vencel tanította Perecsényi Nagy László (1771–1827) megyei szolgabíró, Arad vármegye esküdtjét, szépíró és Kisfaludy Sándor (1772–1844) költőt is. Előbbi így emlékszik meg róla az *Orodias* (1804) című verseskötetének II. könyvében, a XXIII. elégiában: „a Szent Pál remeterend presbiter; [...] közfényre bocsátva különféle ízléses költeményeket nevet szerzett a magyarországi irodalomban.”⁴⁸

A kötet lehetséges útja Ghyczy Ignácig

A feloszlatott szerzetesrendek kolostori könyvtári gyűjteményeit királyi biztosok zárolták és leltározták. Az Egyetemi Könyvtár küldöttje osztályozta és felosztotta a könyveket, majd az egyetem és a királyi akadémiák elszállították a részüket. A folyamat a legnagyobb részben a pálos kolostori könyvtárakat érintette. A hús

⁴³ BICZÓ 2011, 6.

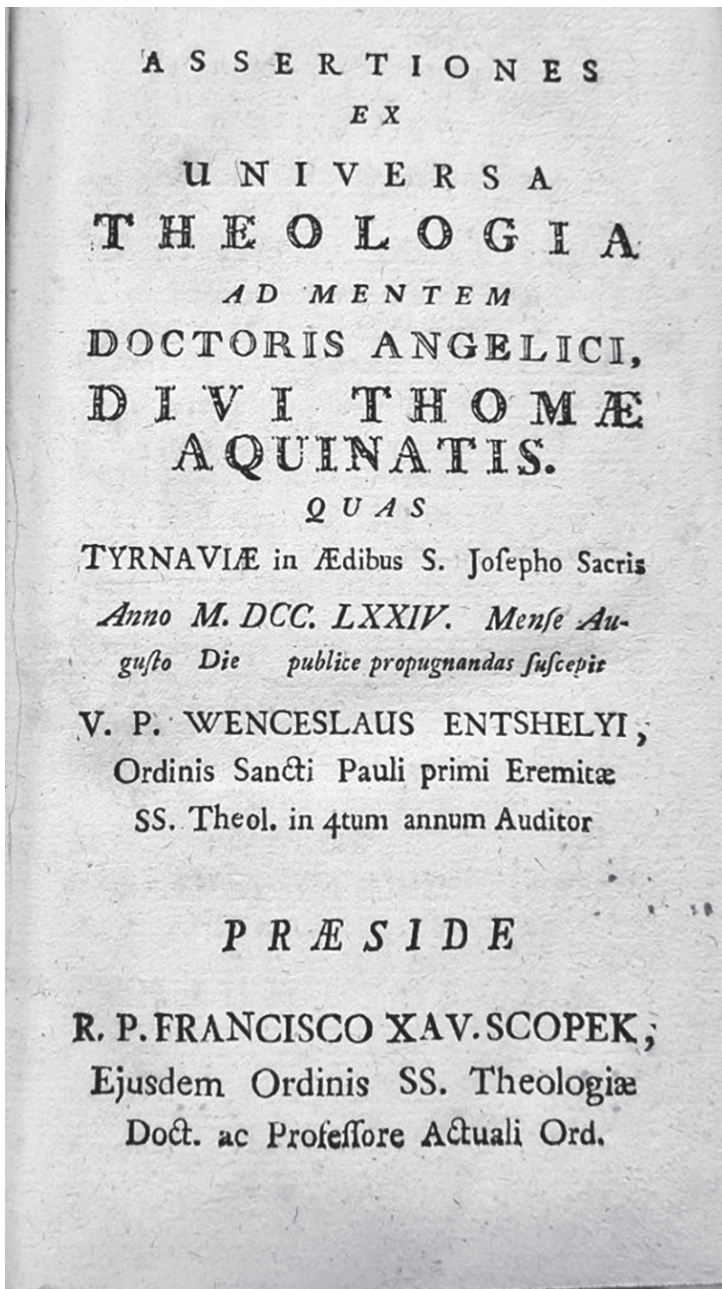
⁴⁴ BICZÓ 2011, 21.

⁴⁵ JUHÁSZ 2017, 11.

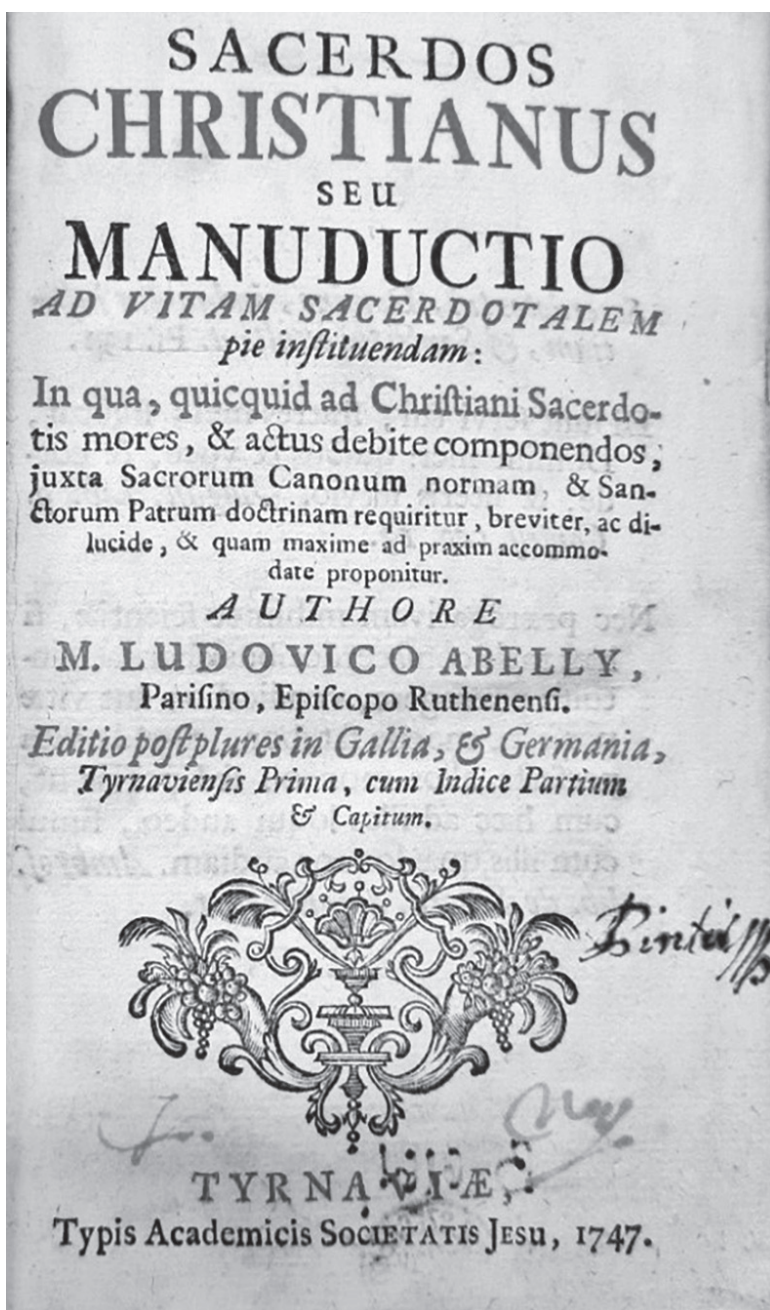
⁴⁶ *Circulares...* 1871, 89. Vö. Em. Simor János primás ő herczegségének papságához intézett körlevele, 1871, 244.

⁴⁷ KISBÁN 1937, 235.

⁴⁸ „[...] Wenceslao Entshelyi, Ord. S. Pauli I. Eremitae Presbiterio: [...] emissis im lucem publicam variis Poematibus elegantissimis clarum sibi in Republica Hungariae Litteraria peperit Nomen.” Ld. TÓTH 2007, 22.

5. ábra. Entshelyi Vencel Assertiones... című művének OSZK-ban található példánya

6. ábra. *Entshelyi Vencel Assertiones... című műve bennfoglaló kötetének címlapja (OSZK raktári jelzet: 317.284)*

pálos kolostor állománya Berlász Jenő szerint 18 000 kötetet tehetett ki, a vidéki rendházak könyvállománya pedig körülbelül 400–1000 körüli kötetet számlált.⁴⁹

A győri akadémia tanári könyvtárát 1809-ben feldúlták a francia csapatok, és számos kötetet magukkal vittek. A könyvek nagy részét Berta György könyvtárőr vásárolta vissza saját költségén a katonáktól. „A tanárok, főként akik irodalommal foglalkoztak, rendszeresen gyarapították műveikből az akadémia könyvtárát.”⁵⁰ Feltehetően olykor nemcsak az általuk írt, hanem a tulajdonukban lévő könyvekkel is gazdagították a könyvtárát. Így kerülhetett a Győri Királyi Jogakadémiára az Entshelyi Vencel könyvtárából származó kötet is. A megszűnt akadémia könyvtára a győri bencés gimnázium kezelésébe került. 1867-ig a gimnázium őrizte a könyvgyűjteményt. A jogakadémia visszaállítása után a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1868. február 8-i rendeletével felszólította az akadémia igazgatóságát, hogy szerezze vissza a bencés gimnáziumtól a könyvtárát. A gimnázium igazgatója – a rendeletnek megfelelően – 1868. február 27-én átadta a jogakadémia számára a könyvtárát.⁵¹

Ghyczy Ignác 1812 és 1815 között folytatott tanulmányokat a Győri Királyi Jogakadémián.⁵² Ghyczy feltehetően a Győri Királyi Jogakadémián jutott hozzá a könyvhöz, de akár valamelyik közeli rokonától is származhat a családi könyvtárát gazdagító kötet, hiszen a Ghyczy család több tagja is tanult a Győri Királyi Jogakadémián. Ghyczy Ignác testvérei: Ghyczy Kálmán 1821-ben⁵³, Ghyczy Mátyás 1826-ban⁵⁴ kezdték meg tanulmányaikat a jogi fakultáson. Ghyczy Ignác unokatestvérei: Ghyczy Ráfael és János 1805-től tanultak a bölcsészeti fakultáson.⁵⁵ Ghyczy Ignác fia, Imre 1842-ben kezdte meg bölcsészeti tanulmányait.⁵⁶

A Ghyczy család és az Ordódy család több szálon is közel állt egymáshoz.⁵⁷ Ghyczy Ignác nagyapja, Ghyczy Gáspár első felesége Ordódy Anna volt.⁵⁸ Ghyczy Ignác apja, Ghyczy Ferenc, és nagybátyja, Ghyczy József édesanyja Ordódy Anna volt.⁵⁹ Ghyczy Ignác testvére, Ghyczy Mária férje Ordódy Vince⁶⁰ (szül. 1797), Komárom vármegye alügyésze (1817), főszolgabírája (1824), főjegyzője (1832),

⁴⁹ BERLÁSZ 1974, 309.

⁵⁰ BICZÓ 2011, 46.

⁵¹ BICZÓ 2011, 150. Vö. BICZÓ 2011, 87.

⁵² JUHÁSZ 2017, 248.

⁵³ JUHÁSZ 2017, 321.

⁵⁴ JUHÁSZ 2017, 375.

⁵⁵ JUHÁSZ 2017, 198.

⁵⁶ JUHÁSZ 2017, 516.

⁵⁷ SZIGETI 2000, 87.

⁵⁸ NAGY 1858, 390; NAGY 1861, 248.

⁵⁹ SZIGETI 2000, 87.

⁶⁰ „[...] Maria [...] Ordódy Vincze [...] Úr Hitvese [...]” = MNL OL P 293 1. tétel 26. doboz. Ghyczy Ferenc végrendelete, 1833. fol. 1r, 5r; „[...] Ghyczy [...] Mária Ordódy Vinczéné [...]” = MNL OL P 293 1. tétel 27. doboz. Osztálylevél, 1865. fol. 1v; „[...] Ghyczy Mária Vitézljő Ordódy Vincze Úr hitvese [...]” = MNL OL P 293 1. tétel 28. doboz. Levél a Királyi Ítéltáblához, é. n. fol. 241r.

valamint a váci püspöki és kalocsai érseki javak kormányzója (1839–1851) volt.⁶¹ Ordódy Vince fia, Ordódy (V.) Pál (szül. 1822), Komárom vármegye főjegyzője (1861), felesége Ghyczy Teréz volt.⁶² A kötet lehetséges útjának feltérképezéséhez fontos megjegyezni, hogy a Ghyczy családdal rokon Ordódyak számos, a 18. században élt tagja is pálos szerzetes, rendfőnök volt. A kötet tehát akár a rokoni Ordódy-szálon keresztül is érkezhett a Ghyczy-könyvtárba.

A kötet leírása:

Valerius, Maximus: Valerii Maximi Dictorum factorumq. memorabilium exemplar: adiecto indice propriorum nominum, rerumque memoria dignarum locupletissimo, Lvgdvni [Lyon], apud Haered. Seb. Gryphii, 1561, 517, [21] p.

CERL HPB-azonosító: IT-ICCU.BVEE014861

Aranyozott gerincű bőrkötésben

Margináliát nem tartalmaz

Possessorjelzések:

[Cl. r.] *Ghyczy Ignác 1872* (körpecsét)

[Cl. r.] *Ad arbitrium Superiorum Ex Bibliothecae Fratris Wenceslai Entshelyi Mon. Paulini An[no] 1773 Mp.*

[Cl. r.] *Liber Caspar[is] [...] Wagner Novizoliensis 1570. Vratislaviae*

[Cl. r.] *Képviseelőházi Könyvtár* (körpecsét)

Ghyczy Ignác (possessor)

Entshelyi Vencel (possessor)

Wagner, Casparus (possessor)

Képviseelőházi Könyvtár (possessor)

Gryphius, Sébastien (nyomdász)

ókori latin irodalom, történelmi anekdota

⁶¹ NAGY 1858, 391; NAGY 1861, 249, 258; KEMPELEN 1914, 82.

⁶² NAGY 1858, 390; NAGY 1861, 249, 258; KEMPELEN 1914, 82.

Hivatkozott irodalom

- A bányavárosok olvasmányai (Besztercebánya, Körmöcbánya, Selmecebánya), 1533–1750*, s. a. r. Viliam Čičaj, Keveházi Katalin, Monok István, Viskolcz Noémi, Bp., Szeged, OSZK, Scriptorum Rt., 2003 (Adattár XVI–XVIII. Századi Szellemi Mozgalmaink Történetéhez, 13/3).
- A győri jogászképzés évszázadai*, szerk. Biczó Zalán, Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2011.
- A magyar irodalom története I. A magyar irodalom története 1600-ig*, főszerk. Sótér István, szerk. Klaniczay Tibor, Bp., Akadémiai, cop. 1964.
- A magyar irodalom története II. A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig*, főszerk. Sótér István, szerk. Klaniczay Tibor, Bp., Akadémiai, cop. 1964.
- ADAMIK Tamás, *Római irodalom, A kezdetektől a Nyugatrómai Birodalom bukásáig*, Pozsony, Kalligram, 2009.
- Album Academiae Vitebergensis. Ab a. Ch. MDII usque ad a. MDCII. Volumen secundum*, Halis, Sumptibus Maximiliani Niemeyeri, 1894.
- BAKK István, BAKK Erzsébet, *A magyar Pálos Rend oktatási és irodalmi életének története*, Miskolc, MBE, 2014.
- BERLÁSZ Jenő, *Könyvtári kultúránk a XVIII. században = Irodalom és felvilágosodás, Tanulmányok*, szerk. Szauder József, Tarnai Andor, Bp., Akadémiai, 1974, 283–332.
- BICZÓ Zalán, *A Győri Királyi Jogakadémia tanulmányi rendszere és viszonyai = Jog – Állam – Politika*, (2011), 1, 143–155.
- BREZNYIK János, *A Selmecebányai Ágost. Hitv. Evang. Egyház és Lyceum története, Első füzet, A XVI-ik századbeli események*, Selmecebányán, Joerges Ágost özvegyénél, 1883.
- Catalogus librorum sedecimo saeculo impressorum Bibliothecae Teleki-Bolyai. Novum Forum Siculorum, Tom. II*, [Spielmann-Sebestyén Mihály et al., comp.], Tg. Mureș, Neumark am Mieresch, Marosvásárhely, Lyra, 2001.
- ČIČAJ, Viliam, *Bányavárosi könyvkultúra a XVI–XVIII. században (Besztercebánya, Körmöcbánya, Selmecebánya)*, Szeged, Scriptorum Kft., 1993 (Olvasmánytörténeti Dolgozatok, IV).
- Circulares litterae dioecesanæ anno 1871. ad clerum Archi-dioecesis Strigoniensis dimissæ a principe primate Regni Hungariæ et archi-episcopo Joanne SIMOR*, Strigoniæ, Typis Aegidii Horák, 1871.
- CSÁSZÁR Elemér, *A Pálos-rend fölözlatása, Különlenyomat a „Századok” 1901 évi folyamából*, Bp., Athenaeum, 1901a.
- CSÁSZÁR Elemér, *A pálos-rend felözlatása, Második és befejező közlemény = Századok*, 35(1901b), 412–429.
- CSEPREGI Zoltán, *Evangélikus lelkészek Magyarországon (ELEM), Proszopográfiai rész, I, A reformáció kezdetétől a zsolnai zsinatig (1610) I/3: S–Z*, Bp., MEDiT, 2016. https://medit.lutheran.hu/files/ELEM_I-3_S_Z.pdf (letöltve: 2025. 04. 23.)
- DÓBÉK Ágnes, *Olvasók, könyvek, könyvgyűjtők Győr városában (1770–1820) = Magyar Könyvszemle*, 135(2019), 190–201. <https://doi.org/10.17167/mksz.2019.2.190-201>

- Em. Simor János primás ő hercegségének papságához intézett körlevele a pápa csalatkozhatlanságáról. (Folytatás.) = *Religio*, 1871, II. félév, 31. sz., 241–244.
- HAVAS László, *Valerius Maximus = Világirodalmi lexikon*, főszerk. Szerdahelyi István, 16. köt., Bp., Akadémiai, 1994.
- HORVÁTH Mihály, PULSZKY Ágost, *A képviselőház könyvtári bizottságának jelentése a Ghyczy Ignác örökösei által adományozott könyvtár átvétele s a könyvtár felállítása tárgyában = Az 1872. évi szeptember hó 1-jére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai, VIII. kötet, 470. sz.*, Buda, Magyar Királyi Államnyomda, 1873.
- JUHÁSZ Réka Ibolya, *A győri felsőoktatás intézményeinek hallgatói, 1719–1852*, Bp., Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára és Levéltára, 2017 (Felsőoktatástörténeti Kiadványok, Új sorozat 13). <https://doi.org/10.29116/gerundium/2017/4/10>
- KEMPELEN Béla, *Magyar nemes családok, VIII. kötet*, Bp., Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1914.
- K. *Gymnasium zu Raab = Merkur von Ungarn, oder Litterarzeitung für das Königreich Ungarn und dessen Kronländer*, hrsg. v. Martin Georg Kovachich, Ersten Jahrgangs. Fünftes Heft, 1786.
- KISBÁN Emil, *A Pálosrend eltörlése = Regnum, Egyháztörténeti évkönyv*, Bp., 1937, 206–243.
- KISBÁN Emil, *A pálosok és a tanügy = Regnum, Egyháztörténeti évkönyv, 1938–1939*, Bp., Stephaneum Nyomda, 1939, 267–306.
- KISBÁN Emil, *A magyar pálosrend története, II. kötet, (1711–1786)*, [Onga], Nemzeti Örökség K., [2021].
- KISS Farkas Gábor, *Politikai retorika a törökellenes irodalomban = A magyar irodalom történetei, A kezdetektől 1800-ig*, szerk. Jankovits László, Orlovsky Géza, Bp., Gondolat, 2008, 185–195.
- KNAPP Éva, *A máriavölgyi pálos kolostor könyvtára a 18. században. I. (Rekonstrukciós kísérlet) = Magyar Könyvszemle*, 108(1992), 193–216.
- MADAS Edit, *Írás, könyv és könyvhasználat a középkori Magyarországon, 1000–1526 = MADAS Edit, MONOK István, A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig*, Bp., Balassi, 1998, 11–88.
- MONOK István, *A könyvtárak és a könyv olvasás a Kárpát-medencében, 1526–1730 = MADAS Edit, MONOK István, A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig*, Bp., Balassi, 1998, 91–217.
- NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal, Negyedik kötet*, Pest, Kiadja Ráth Mór, 1858.
- NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal, Nyolczadik kötet*, Pest, Kiadja Ráth Mór, 1861
- OLÁH Róbert, *A 16–17. századi Kárpát-medence olvasmánytörténete – Eredmények és fehér foltok a kutatásban = Magyar Könyvszemle*, 140(2024), 382–398. <https://doi.org/10.17167/mksz.2024.3.382-398>
- OLÁH Róbert, *Miskolci Csulyak István és Tofeusz Mihály könyves műveltsége*, Sárospatak, Tiszáninneni Református Egyházkerület Hernád Kiadó, 2022 (Hit és Kultúra, 7).

- RAUTENBERG, Ursula, SCHNEIDER, Ute, *Historisch-hermeneutische Ansätze der Lese- und Leseforschung = Lesen, Ein interdisziplinärer Handbuch*, Hrsg. von Ursula Rautenberg, Ute Schneider, De Gruyter reference, Berlin, Boston, De Gruyter, cop. 2018.
- RMSz = *Régi magyarországi szerzők (RMSz), I, A kezdetektől 1700-ig*, szerk. P. Vásárhelyi Judit, Bp., Országos Széchényi Könyvtár, 2008.
- ROSENAUER Károly, *A besztercebányai á. h. ev. gymnasium története*, Besztercebányán, Machold Fülöp nyomdájából, 1876.
- SARBAK Gábor, *Pálosaink írásbelisége a középkor végén = Vigilia*, 66(2001), 2, 112–119.
- [s. n.], „pálos rend eltörlése” = *Magyar Katolikus Lexikon* (online) <https://lexikon.katolikus.hu/P/p%C3%A1los%20rend%20elt%C3%B6rl%C3%A9se.html> (letöltve: 2025. 04. 23.)
- [s. n.], *Wagner Gáspár* = SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái, XIV. kötet*, Bp., Hornyánszky Viktor, 1914, 1379.
- [s. n.], *Wagner Gašpar* = ERCÉ, *Slovenská krv*, Bratislava, Vydalo: Vydavateľstvo lexikálneho diela „Slovenská krv”, 1942, 533.
- [s. n.], *Casparus Wagner* = KUZMÍK, Jozef, *Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu, Zväzok 2 = Lexicon auctorum Slovacorum at auctorum cum relationibus litteratis Slovaciae in aera renascentium, Tomus 2*, Martin, Matica Slovenská, 1976, 803.
- [s. n.], *Wagner, Gašpar = Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990). VI. zväzok*, főszerk. Vladimír, Mináč, szerk. Augustín Maťovčík, Martin, Matica Slovenská, 1994, 333.
- SZIGETI István, „Hazámnak hasznos polgárja kívánok lenni”, *Ghyczy Kálmán élete és politikai pályája (1808–1888)*, Bp., Gondolat, 2012.
- SZIGETI István, *Az 1844-es Komárom megyei tisztújítás = Limes*, 13(2000), 1, 83–105.
- SZÖGI László, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon, 1526–1700. Ungarländische Studenten an deutschen Universitäten und Akademien, 1526–1700*, Bp., Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, 2011 (Magyarországi Diákok Egyetemjárása az Újkorban, 17).
- TÓTH Sándor Attila, *A dedákos nemesi életforma és a neolatin verskultusz, Perecsényi Nagy László Orodias című kötetének kortársaihoz szóló versei*, [Baja], Eötvös József Főiskolai Kiadó, 2007 (Értekezések, Tudományos Dolgozatok, 4).
- WAGNER, Caspar, *Epithalamion Pietate Et Doctrina Praestanti Viro Domino Thomae Vranka Priuidiensi, Pastori Ecclesiae Christi in Chrenouecz et Rasstoczna sponso, Et pudicae virginis, Dorotheae Brancz sponsae, Scriptum A Caspate Wagnero Novizoliense Pannonico. – Witebergae [Wittenberg], Excudebat Lavrentivs Schwenck, Anno 1574.*

Forgách, Hajnalka

Fragments of the Libraries of Vencel Entshelyi and Casparus Wagner in the Ghyczy Collection

Ignác Ghyczy (1799–1870), book collector and Member of Parliament, assembled a highly diverse collection of books and periodicals from the 18th and 19th centuries. His children donated this collection to the Library of the House of Representatives in 1872. The volume discussed in this study not only reflects Ghyczy's extensive knowledge of the ancient classics but also reveals that the Ghyczy Collection preserves previously unidentified library fragments dating back to the 16th century, which may shed new light on questions of early modern cultural history.

The main work of Valerius Maximus, *Dictorum factorumque memorabilium libri novem*, is a rhetorical anthology compiled from a variety of sources and long used as a handbook in schools of rhetoric.

According to the ownership inscriptions, the earliest known possessor of the copy preserved in the Ghyczy Collection of the Library of the Hungarian Parliament was probably Casparus Wagner (?–1599?), a *peregrinus* from Wittenberg. Wagner inscribed copies of this work found in various libraries with dedications to different recipients, revealing a previously little-known network of contacts. A later owner of the volume, Vencel Entshelyi, was a monk of the dissolved Pauline Order and a teacher of theology at the grammar school in Győr, which was affiliated with the Royal Academy of Law. Teachers such as Entshelyi presumably enriched the institution's library with books from their own collections. The volume must have been an important source for both Wagner and Entshelyi during their ecclesiastical studies.

Ignác Ghyczy may have used this edition of Valerius Maximus as a textbook during his philosophical studies. He attended the Royal Academy of Law in Győr between 1812 and 1815, where he likely acquired the book – although it may also have come from a close relative, as several members of the Ghyczy family studied there.

Keywords: 16th century, 18th century, 19th century, cultural history, library history, possessor research, Valerius Maximus, Casparus Wagner, peregrination, Vencel Entshelyi, Pauline Order, Ignác Ghyczy, Ghyczy collection.